

MEDENİYETLER ARASI DİYALOGDA KUR'AN-I KERİM PRENSİPLERİ

**PALTORE, İktiyar Moldatoreuli/
ПАЛТОРЕ Ықтияр Молдатореулы
KAZAKİSTAN/KAZAKHSTAN/КАЗАХСТАН**

ÖZET

Bu bildiri, günümüzün küreselleşen dünyasında karşılıklı anlayışı ve diyoloğu konu almaktadır. Yazar, konuyu Kur'ân-ı Kerîm temelinde değerlendirmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Medeniyet, diyalog, küreselleşme, dinler, kültür, Kur'ân-ı Kerîm, çözüm, barış.

ABSTRACT

The article deals with the dialogue and mutual understanding of cultures in nowadays globalization world. The author tries to base them on the Holy Koran.

Key Words: Civilisation, dialog, globalization, religieuse, culture, Holy Koran, solution, peace.

Резюме

Коранический Принцип В Диалоге Культур

В данной статье рассматривается диалог и взаимопонимание между культурами в сегодняшнем мире глобализации. Автор статьи старался основывать диалог и взаимопонимание между культурами на священный Коран.

Ключевые слова: Диалог, глобализации культурами, священный Коран.

Küreselleşme, günümüzün karmaşık meselelerinden biri olmasına rağmen toplumun her kesimini yakinen ilgilendirmektedir. Her türlü ayrılık ve çatışma noktalarına çare olmasının yanı sıra, çağımızdaki insanlığın ortak sorunları olarak acil çözüm bekleyen açlık, yoksulluk, işsizlik, ekolojik kirlilik, doğal afetler, uyuşturucu madde bağımlılığı, terör vs. gibi temel problemlere de çözüm bulmak durumundadır.

İnsanların kültür, medeniyet, inanç, düşünce farklılıkları onların çatışmadan birbirlerine saygı göstererek, evrensel barışa ve birlikteliğe katkı sağlamaları beklenmektedir. Çünkü bir milletin başına gelen bir felaket, başkalarına da sirayet etmekte, bütün insanlığın ortak problemi olarak kendini gösterebilmektedir. Dolayısıyla ortak çözümler üretmek önem arz etmektedir.

Öteden beri toplumlar arasındaki ayrılıkların ve çatışma noktalarının bir büyük âmilini dinî inançlardaki farklılıklar teşkil etmiştir ve hâlen de etmektedir. Bu dinler arasında, sağlam içtimai yapısıyla İslâm dini, ayrılıkları asgari seviyeye indiren, çatışmayı önleyen, insanlar arasına kardeşlik ruhunu yayıp pekiştiren bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla prensiplerini Kur'an ve sünnetten alan İslâm dini, günümüzde gün geçtikçe kabul görmekte ve dikkatle takip edilip incelenmektedir.

Dinî değerlerin toplum hayatındaki yeri ve rolü, bazı meseleleri beraberinde getirmektedir. Çünkü din ve küreselleşme, birbiriyle sıkı bağlantı hâlinindedir. Bir taraftan da toplumların gelişmesi, dinle yakından ilgilidir. Dolayısıyla din olgusu, hiçbir zaman gerilememiş, sürekli gelişme göstermiştir. Onun, tabiat ve toplumu bozucu etkilerden korumak gibi önemli bir özelliği de vardır. Tüm bunlara karşılık din, toplumların dini yaşamlarını korumak için yaptıkları mücadeleler göz ardı edilerek küreselleşme çalışmalarında etkisiz hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Dinî kuralları ve gelenekleri ihmal etmeksizin günümüzde yapılmaya çalışılan din sentezi çalışmalarında karşılaşılan problemleri çözümede İslâm'ın büyük bir rol üstleneceğine inanıyoruz. Bu durumda, İslam hukukunun asıl kaynakları olan Kuran ve sünnetin iyice araştırılarak İslâm'ın küreselleşmeye bakışının ortaya konulması gerekmektedir.

Aslında İslâm, ilme olan yaklaşımıyla, dünya yüzünde bilim ve teknikle birlikte iletişim araçlarının değişip gelişmesine karşı olmamakla birlikte tüm bunların sosyolojik, siyasi, medeni açılardan dünyanın belirlediği maddi çıkarılara dayalı kurallar çerçevesinde kullanılmasını benimsememektedir. Bununla birlikte şahıslara yönelik uluslararası adaletsizliklerde onların hakkını korumayı esas alır destekler. Dolayısıyla Kur'an ve sünnette, küreselleşmeyle meydana gelen problemler ile küreselleşmenin halletmek durumunda kaldığı meselelerin çözümlerini bulmak mümkündür.

“Kur'an, din ve inanç seçiminin Allah ile kul arasındaki kişisel bir tercih olduğunu, dolayısıyla farklı dinden olan insanların İslâm dinine girmeleri

için zorlanamayacaklarını belirtir. Kur'an'da Allah'ın dilemesi hâlinde yeryüzündeki bütün insanların iman etmiş olacağına vurgulanması, Yüce Yaratıcı'nın insanlara geniş bir irade ve din özgürlüğü verdiğinin bir diğer anlatımıdır. Kur'an, Hz. Peygamber'in şahsında bütün insanlara şu mesajı verir: Peygamberlerin görevi yalnızca gerçekleri bildirip beyan etmektir, bunun dışında muhataplarını herhangi bir inancı kabul etmeye zorlamak gibi bir yükümlülükleri yoktur. Çünkü inançları değerlendirecek ve onlara inanmalarından ötürü insanları yargılayacak olan yalnızca Allah'tır".¹

Kur'an ve sünnet, küresel meseleleri çözmeye ayrıntılı çözüm yolları önermez, sadece çözüm yolları bulmaya dair ipuçları verir, sınırlar çizer. İslâm, insanın toplum ilişkilerini, bir Allah'a tapmasını, kulluk ve inançlarını korur, haklarını muhafaza eder. Sosyal adaletle beraber, gelişim prensiplerinin esasında yenilikler yapmayı hedef alır. Kur'an âyetlerinin insan hayatında esas alınıp uygulanmasını ister. Bu yapısal özelliklerinden dolayı İslâmî değerlerin reforme edilmesine ihtiyaç yoktur. Burada dinin maksadını iyi anlamak gerekmektedir. Onun için de Kur'an'ı iyi anlamak şarttır.

Burada üzerinde hassasiyetle durulması gereken önemli bir nokta, Kur'an'ı anlama meselesinde ortaya çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'e hitaben: "*Sana Zikr'i (Kur'an'ı) indirdik ki kendilerine indirileni insanlara açıklayasın, umulur ki onlar düşünürler*"² buyurulmaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tebliğ görevi yanında, onu açıklama, şerh etme ve hatta onu yaşama vazifesi de vardır. Tüm bunların adı İslâmî literatürde "sünnet"tir. Hâl böyle olunca günümüzde çağdaş problemlere İslâmî çözümler üretilirken, Kur'an'a yapılan müracaatlarda sünnet perspektifini kaçırmamak gerekir. Zira İslâm inancına göre bizzat Kur'an'da birçok âyetle ifadesini bulan Allah Teala'nın muradı bu şekildedir. Sünnet bir kenara bırakılır, sadece akıl ile Kur'an âyetleri anlaşılmalı çalışılırsa, bunun adı kesinlikle İslâm olmayacaktır. Haliyle böyle bir yaklaşım, diyalog adı altında yapılan çalışmaların İslâm ayağının olmaması anlamına gelecektir ki bu, yeryüzünde halihazırda bir buçuk milyardan fazla mensubunun bulunduğu bir büyük dini yok sayma anlamı taşır. O zaman dinler arası diyalogun ne anlama geldiği ciddi biçimde sorgulanmalıdır.

Bir diğer mesele ise Kur'an'a parçacı değil, bütüncül bir yaklaşım ile

¹ 28 Nisan - 01 Mayıs 2004 tarihleri arasında Kahire'de düzenlenen 16. Uluslararası "İslam Medeniyetinde Hoşgörü" Konferansında Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu tarafından sunulan tebliğ metninden alınmıştır.

² Kur'an-ı Kerim, 16/44

müracaat etmektir. Zira Kur'an-ı Kerim 6666 âyetten ibarettir. Kur'an âyetleri, birbirlerini tefsir etmekte, açıklamaktadır. Sadece bir âyeti alıp diğer âyetleri göz ardı etmek, insanı yanlış anlamalara götürebilir. Meselâ bir âyette içkinin faydası söylenirken, içki içmeyi yasaklayan âyeti görmeyip içki içmeye kapı aralamak ne derece doğrudur? Demek ki Kur'an'ın tamamını iyi hazmetmiş olmak, öncelikli olarak âyetleri âyetlerle anlamaya ve peşinden onları sünnet ile kavramaya çalışmak en isabetli yoldur.

Kur'an-ı Kerim'in küreselleşmeye bakış açısı, insanın fiziki değerlerinden çok manevi yapısını ön plana çıkarmaktadır. Bu prensipler ise şunlardır:

1. Anlaşma, Bakış Açısı, Açık Delil

Kur'an, her zaman, insanları zorla değil, ikna ile, kabul ile, istekle ortak anlaşmalar yapmaya teşvik etmiştir. Bunun için de yeryüzünde, insanların arasından seçilmiş olan kişiler yani peygamberler görevlendirilmiştir. Peygamberler aracılığı ile insanlar, Allah'ın yoluna zorlanmaksızın ikna edilerek çağrılmışlardır. Nitekim Allah Teâlâ Kur'an'da, *“İşte şimdi nasihat et, aslında sen bir nasihatçisin, sen onları zorlayıcı değilsin”*³ buyurmaktadır. Ayrıca insanları dine çağırırken takip edilmesi gereken metod ve uygulamalar şu şekilde ifade edilmiştir: *“Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış...”*⁴. Kur'an'da her peygamberin sözüne uygun deliller getirilmiştir. *“De ki: Eğer sözleriniz doğru ise, ispat edecek deliller getiriniz”*⁵ âyeti ile de onlardan aynı metod üzere davranmaları istenmiştir.

2. Din Birliği

Kur'an Allah'ın huzurunda, dinin bir olduğunu vurgulamıştır. Asırdan asıra, toplumdan topluma Allah katından gelmiş olan dinlerin genel yapısı birdir. Gönderilen peygamberler, insanlardan tek Allah'a iman etmelerini (tevhid) ve adaletli olmalarını istemişlerdir. Hz. Âdem ile başlayan peygamber göndererek (nübüvvet) dini insanlara açıklama müessesesinin son halkası İslâm dininin peygamberi Hz. Muhammed'dir: *“Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değil, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilendir”*⁶. Allah Teâlâ

³ Kur'an-ı Kerim, 88/21-22.

⁴ Kur'an-ı Kerim, 16/125

⁵ Kur'an-ı Kerim, 2/111.

⁶ Kur'an-ı Kerim, 33/40

dini O'nunla (s.a.) tamamlamıştır: “*Bugün dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım. Size din olarak İslâm'ı beğendim...* ”⁷.

3. İbrahim (a.s.) Dinleri Birleştiren Yüce Peygamber

Yahudiler, Hristiyanlar ve Hz. Peygamber zamanında Mekke'de Allah'a şirk koşmakta olan müşrikler, köken itibariyle Hz. İbrahim'in (a.s.) mirasçılarıydılar. Aynı şekilde Müslümanlar da Hz. İbrahim'i hak peygamber olarak kabul ederler. Hz. İbrahim'in çocukları Yahudi ve Hristiyan diye bölünmemişlerdi. Kur'an'da: “*(Yahudiler ve Hristiyanlar Müslümanlara:) Yahudi ya da Hristiyan olun ki, doğru yolu bulasınız, dediler. De ki: Hayır! Biz, hanîf olan İbrahim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildir.*”⁸ buyurulmaktadır. Buradaki “hanif din”den kasıt, Allah'ın başlangıçtan itibaren insanlara bildirdiği, insanın tabiatına en uygun olan tevhid dinidir.⁹

4. Kâbe, Peygamberlerin İnançlarının Bir Olduğuna Delildir

Müslümanların kıblesi olan Kâbe, Allah'a kulluk maksadıyla yeryüzünde yapılmış en eski yapıdır. Kur'an'da “*Aslında insanlık için, Mekke'de ilk yapılan ev Kâbe, bütün dünyaya mübarek ve doğru yoldur. Onda açık deliller, orada Hz. İbrahim'in (a.s.) makamı var.*”¹⁰ buyurulmaktadır.

5. Kur'an'da Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlarla İlişkiler

Kur'an Müslümanların, ehl-i kitapla (Yahudi ve Hristiyanlar) alış veriş yapmalarına sınırlama getirmemiştir. Her iki tarafa düşen görev ve hakları belirlemiştir. Onların da haklarını korur, hukuklarına özen gösterir.

Kur'an'da: “*Bugün, size temiz olanlar helâl kılındı. Kitap verilenlerin yemeği size helâl, sizin yemeğiniz de onlara helâldir. İnanan hür ve iffetli kadınlar ve sizden önce kitap verilenlerin hür ve iffetli kadınları zina etmeksizin, gizli dost tutmaksızın ve mehirlerini verdiğiniz takdirde size helâldir. Kim imanı inkar ederse, şüphesiz amelleri boşa gider. O, ahirette de kaybedenlerdendir*” buyurulmuştur.¹¹

6. Vakitleri Değerlendirmek, İnsanların Gelişmesine Kefildir

Vaktin değerini ilk önce Kur'an ele aldı. Yapılacak ibadetlerin vakitlerini belirledi. Öyle ki vaktin önemini vurgulamak için ikinci vaktine veya yüz yıla (asr) yemin etti.¹²

⁷ Kur'an-ı Kerim, 5/3.

⁸ Kur'an-ı Kerim, 2/135.

⁹ Kuzgun, Şaban, “Hanîf” md., TDVİA, XVI, 35.

¹⁰ Kur'an-ı Kerim, 2/136.

¹¹ Kur'an-ı Kerim, 5/5.

¹² Kur'an-ı Kerim, 103/1.

Yine Kur'an'da “*Sana hilâl halindeki ayları sorarlar. De ki: Onlar; insanların ve hac vakitlerinin ölçüsüdür*”¹³ buyurulmak suretiyle insanların gelişimlerinde belli bir düzeni sağlamaları için vaktin önemine vurgu yapmış olmaktadır.

7. Yeryüzünde Eşitliğin Teminine İmkân Sağlar

Kur'an bizlere, eşitliği sağlanmanın nasıl olması gerektiğini öğretir. İnsanların iyiliği için nasıl hizmet edileceğini anlatır. Hangi toplumda olursa olsunlar yöneticilerin önceliklerinden birisinin, ekonomik meselelerin çözümü olduğunu Yusuf (a.s) kıssasını anlatarak öğretir.

İşte burada tüm bunları dikkate alarak, Kur'an-ı Kerim'e sadece bir din kitabı olarak bakılmaması gerekir. Kur'an-ı Kerim'in Arab edebiyatına, kültürüne ve insanlık medeniyetine katkısı çok büyük olmuştur. Kur'an'ın, İslâm medeniyetinin asıl kaynağı olduğunda hiç şüphe yoktur. İşte İslâm'ın Türk-Kazak medeniyetine tesiri de oldukça fazladır. Bunu hepimiz biliyoruz.

Öyle ise Kur'an-ı Kerim'in, bütün insanlara sunduğu anlayış ile dünya idealleri arasında ortak noktalar var. Kur'an-ı Kerim'den önce gelen Tevrat, Zebur, İncil gibi kutsal kitaplar belli bir ulusa, kavime gönderilirken, Kur'an-ı Kerim bütün insanlara gönderilmiştir.

Günümüzde küreselleşmenin yaygın etkisi altında bulunan dünyamızda, Kur'an'a yönelik, İslâm'ı hedef alan bir takım yanlış anlayışlar dikkati çekmektedir.

Kur'an'da insanoğluna indirilen ilk âyet “*Yaradan Rabbinin adıyla oku.*”dur.¹⁴ Ancak günümüz İslâm âlemi, bu âyetin hakkını verememektedir. Müslümanlar, bilinçli olarak geri bırakılmışlığın neticesinde mensubu buldukları din hakkında cehâletlerini yaşam tarzı olarak benimserlerken, çağdaş dünyaya yeterince katkı sağlayamamaktadırlar. Bunda da Batı Medeniyetinin sömürgeci yapısı ve bizzat uygulama çabalarındaki muvaffakiyet büyük rol oynamıştır. Buna karşılık İslâm âlemi yaşadığı medeniyet problemini halen çözememiştir. Bu da kendi normları içerisinde küreselleşme gibi hayati konularda dünyadaki gelişmeleri yeterince anlayıp münasip bir konum belirlemesine engel olmakta, akıntıya kapılıp hiç de arzu edilmeyen sulara sürüklenmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Günümüz Müslümanları arasında Kur'an'ı anlama problemi yaygın biçimde mevcuttur. Durum böyle olunca, başka din mensuplarının, İslâm dini ve onun medeniyeti hakkında yalan yanlış bilgiler izhar etmiş olmaları

¹³ Kur'an-ı Kerim, 2/189.

¹⁴ Kur'an-ı Kerim, 96/1

daha kolay anlaşılmalıdır. Çünkü onlar, kendi akıl yapılarını oluşturan medeniyetleri çerçevesinde Kur'an'a, İslâm'a, Hz. Muhammed'e ve Müslümanlara anlam vermeye çalışmaktadırlar. Burada onları tenkit etmeden önce kendimize yönelik bir özeleştiride bulunmamız gerekmektedir. Zira bir dine mensup olduğuna iddia eden bir insandan, öncelikli olarak kendi dininin kaynaklarını çok iyi anlayarak yaşayıp, başkalarına da o güzellikleri aktarması beklenir. Ancak günümüz Müslümanları için bu husus hâlâ büyük bir problem olarak görülmektedir. Sadece Müslümanlar için değil, diğer dinleri benimseyen insanları da kapsayan işte tüm bu hal ve yaklaşım biçimleri, çağdaş medeniyetler diyaloguna, bir başka din mensubunun taşıdığı fikre saygı ve hoşgörüde bulunma noktasında zarar vermektedir.

Bu noktada halihazırda dünyada yaşanmakta olan çatışmaları, hoşgörü ve saygıdan uzak davranışları çok iyi tahlil etmemiz gerekmektedir. Aslında günümüz dünyasında "küreselleşme" adı altında yaşananlar, Doğu Medeniyeti ile Batı-Avrupa Medeniyetini'nin bir bakıma hesaplaşması olarak da algılanmaktadır. Buradaki Doğu Medeniyetinden İslâm Medeniyeti kastedilmektedir. Küreselleşmeyi savunanlar zahirde, her iki medeniyetin ortak bir noktada birleşip uzlaşmasını hedeflemektedirler. Ancak Batı Medeniyetinin tüm bilimsel çalışmaları, program ve amaçlarıyla sadece maddesel değerlere dayandığı, çıkarıcı bir medeniyet olduğu, dinî değerlerin ihmal edildiği görülmektedir. Dolayısıyla her iki medeniyet arasında değer farklılıkları vardır. İslâm medeniyeti ise, insanın maddesel yönünü ihmal etmeksizin onun manevi tarafını geliştirmeyi esas alır. Madde bir bakıma bu gelişme için araç mahiyetindedir. Bu sebeple, Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere¹⁵ insanların üstünlükleri, sosyal statü veya zenginlikle değil, ancak Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için kendini kötülüklerden korumakla (takvâ) ölçülür.

Müslümanların dünyaya bakış açısı, kendisi de dahil onun bir yaratıcısı olduğuna inanmakla başlar. O da Allah Teâlâ'dır. İnsanın ve diğer bütün canlı-cansız varlıkların yaratıcısı O'dur. İnsanın dışındaki diğer varlıklar, insanın hizmetine âmâde kılınmıştır. İslâm medeniyeti işte ilk planda bu meseleyi çözmüş, temellerini iman esaslarına göre belirlemiştir. Materyalist Batı Medeniyeti ise sadece gözle görünen, elle tutulan fiziki şeylere inanmış, fizik ötesini ihmal etmiştir. Oysa ki insanoğlu, beden ve ruh olmak üzere iki yapının birleşmesiyle yaratılmıştır. Beden ruhun bineği kılınmıştır. Her ikisinin de ihmal edilmemesi gerekmektedir. Ancak Batı Medeniyeti'nin ruhu yoktur. İşte anlaşmazlık, çatışma ve nefret etme bu sebepten ortaya çıkmaktadır. Şu anda yeryüzünde olup biten siyasi,

¹⁵ Kur'an-ı Kerim, 49/13

dini, medeni, fikrî çatışmaların sebeplerini herkes kendi bakış açısıyla izah etmeye çalışmaktadır.

Bir yandan da küreselleşme, gün geçtikçe daha da kuvvetli olarak etkisini artırmaktadır. Yaşadığımız XXI. asırda, yaygın biçimde kullanılan iletişim araçlarıyla, tüm insanların düşünceleri, üzüntüleri, sevinçleri bir olmaya başlamıştır. Âdeta tüm insanlık, büyük bir gemide seyahat eder hale getirilmiştir. Tüm bunların bir bedeli olsa gerektir.

11 Eylül olaylarından sonra yeryüzünde yaşanan siyasi gelişmeler, faturanın Müslümanlara kesildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu tarihten itibaren kasıtlı olarak sun'î yanlışların üretildiği ve bir büyük dinin mensuplarının topyekün karalanmaya çalışıldığı görülmektedir. Karşı çıkıldığı taktirde dışlanma kaçınılmaz olmaktadır. Tüm değerlerini insanlığın huzur ve selâmetine adanmış yüce kitap Kur'an'dan alan İslâm dini, terörizmle bağdaştırılmaya çalışılmış ve hâlen de çalışılmaktadır. Oysa ki "İslâm", kelime olarak; barış, huzur, selâmet anlamlarına gelmektedir. Onun ismi de dahil tüm âzaları, tepeden tırnağa bunlar içindir ve tarih bunun şahididir. Hâl böyleyken, dünyada barışı, huzuru isteyen bir din, nasıl terör ile bağdaştırılabilir?!

Bu yüzden, terörist denen ve kendisini Müslüman olarak lanse eden gruplardan, değişik maksatlarla istifade edilmeye çalışıldığı hatıra gelmektedir. Onların, siyasi, ekonomik, askeri alanlar başta olmak üzere geniş bir yelpazede, düşünce ve amaçları kontrol edilmelidir. Ayrıca bu tür marjinal grupların isimlerinin büyük bir sıklıkla dile getirilmesi ve tabiri caizse her taşın altından onların çıkması, küresel bazı güçlerin farklı türden maksatlarını hatıra getirmektedir.¹⁶ (153 s.) Bu tür yaklaşım ve faaliyetler, aslında bir medeniyetler buluşmasından çok, bir medeniyetler hesaplaşmasına zemin hazırlayan çalışmalardır.

Bu noktada, İslâm'a, Kur'an'a ve onun peygamberi Hz. Muhammed'e kabahat bulmak, insafla bağdaşmayacağı gibi imanla hiç bağdaşmaz. Asıl problem bizzat insandan kaynaklanmakta, onun İslâm'a ve Kur'an'a bakış açısındaki miyopluktan bir takım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yoksa insanı maddi ve manevi bakımdan tatmin etmeyi hedefleyen ve sistemini buna göre kuran İslâm dininde hiçbir noksanlık yoktur ve olamaz da.

Bu durumu, Müslümanların dışında bazı insaf sahibi bilim adamları da itiraf etmek durumunda kalmışlardır. Bunlardan biri de meşhur Rus Türkolog ve şarkiyatçısı olan Vasiliy Viladimiroviç Bartold (ö. 1930)'dur.

¹⁶ M. Bulutay, Musulman kazak elimiz. Almatı, Arıs baspası, 180 sy.

O, bir eserinde şunları söylemektedir: “İslâm’ın üstünlüğü, o devirdeki Müslümanların diğer halkların önünde ve onlardan üstün olmalarıyla anlaşılmalıdır. Elbette bu durum, onların maddi ve manevi değerleri bir arada tutmalarından kaynaklanmaktadır.”¹⁷ (54 sy.)

Kur’an, Allah’a inanmayanları, bir olan Allah’a iman etmeye çağırılmaktadır. Bunu da birtakım akli deliller aracılığı ile yapmaktadır. Meselâ, insanların yaşamına uygun şekilde dünyanın yaratılması, canlı ve cansız varlıklara hep birer ibda’ harikası olarak bu doğrultuda görevler yüklenmesi, Kur’an’daki birçok ayette yerini almıştır. Bütün bunlar, Kur’an’ın yeryüzünde ortak bir düşünce meydana getirmeye çalıştığını gösterir. Dolayısıyla Kur’an, İslâm medeniyetinin yanı sıra diğer medeniyetlere de önem vermektedir. Onların geçmişlerinden dersler alınması gerektiğini sürekli dile getirir. Ancak bu meseleye, günümüz uluslararası ilişkiler çerçevesinden bakacak olursak, her ulusun kendine has örf ve adetlerinin bulunduğunu ve bunlara saygı duymamız gerektiğini söyleyebiliriz. Burada, medeniyetlerin buluşmasına katkı sağlayacak ne tür çalışmalar yapılması gerekir, diye bir soru hatıra gelmektedir.

Yeryüzünde yaşayan insanların birbirlerine tahammül edebilmeleri, hürmet ve saygı gösterip hoşgörü ile yaklaşabilmeleri için aşağıdaki hususlar önem arz etmektedir.

Öncelikli olarak birbirimizi iyi tanıyıp doğru anlamamız gerekmektedir. Fikri yönden, gelenek ve görenekler, dini inançlar bakımından, tarihi geçmişlerinde yaşananlar ile bugünkü durumlarının çok iyi tahlil edilerek doğru biçimde anlaşılması şarttır.

Aslında insanlar, her ne kadar karakterleri, görüş ve anlayışları farklı olsa da köken itibariyle kardeşirler; hepsi de Hz. Adem ile Havva’nın çocuklarıdır. Bu hususa kutsal kitaplarda ve bilhassa Kur’an’da işaret edilmiştir: “...*Dillerinizin, renklerinizin, şekillerinizin farklı farklı olması O’nun (Allah’ın) varlığının belgelerindedir. Şüphesiz bunu bilenler için dersler vardır.*¹⁸”

Yine Kur’an’da yer alan: “*Ey insanlar! Aslında biz sizleri bir erkek ve bir dişi den yaratmıştık. Böylece birbirlerinizi tanıyasınız diye farklı milletlere ayırdık*¹⁹” âyeti, insanların birbirlerine hoşgörüyle yaklaşip saygı göstermeleri gerektiğine delil teşkil etmektedir.

¹⁷ Бартольд, В.В.; Тюрки-Двенадцать лекции по истории турецких народов Средней Азии. – Алматы, Жалын, 1993ж.

¹⁸ Kur’ân-ı Kerîm, 30/22.

¹⁹ Kur’ân-ı Kerîm, 49/13.

Bu âyet aslında, Kur'an'ın insana bakış açısını göstermektedir. Allah Teâlâ, tüm insanları bir erkek ve bir diğiden yaratmış ve onları da birbirlerini tanımaları için farklı farklı milletlere ayırmıştır. İnsanların değişik milletlere ayrılmaları, birbirlerinin malına, mülküne, makamına sahip olmak maksadıyla savaşmak, kavga yapmak, çatışmak için değil, bilakis birbirleriyle tanışıp, kaynaşıp, sıhhatli ilişkiler kurmaları, yer yüzünde barışı sağlayarak tabiatı koruyup gelecek nesillere bir emanet olarak bırakmaları içindir.

Âyette belirtilen tanıma ve bilme fiili, tek taraflı değil, iki taraflı yapılacak bir faaliyettir. O halde insanların ve milletlerin, tek taraflı olarak karşısındakini tanıyıp bilme mecburiyetleri olmayıp her iki tarafın da birbirlerini tanıma zorunlulukları vardır. Aksi hâlde karmaşanın ortaya çıkması ve hiç de arzu edilmeyen sonuçların zuhur etmesi kaçınılmaz hale gelir. Nitekim günümüz uluslararası ilişkilerde, bazı millet ve devletlerin, güç bakımından daha aşağı seviyede olan ulus ve memleketleri zorla hakimiyetleri altına alma, cebren kendi kültür ve fikirlerini kabul ettirme gayretleri dikkati çekmektedir. Oysa ki en saygın varlık insandır. Zira Kur'an onu, yaratılmışların en şerefliisi olarak nitelendirmiştir.²⁰ Bununla da yetinmemiş: *“Sizi yeryüzünün halifeleri yapan, size verdiği şeylerde, sizi denemek için, kiminizi kiminizden derecelerle üstün kalan O Allah'tır...”*²¹ buyurmak suretiyle ona en üstün payeyi vermiştir. Dolayısıyla insana ve onun şahsında kültürüne, medeniyetine, dinine, saygı duyulması gerekmektedir. Onu ezip yok etmek gibi tamamen insanlık dışı bir uygulama benimsenmemelidir.

Tüm bunların olabilmesi için de öncelikli olarak kendi kendimize saygı duymamız gerekmektedir. Bunu da, kendi örf ve adetlerimize, medeniyetimize, tarihimize gerekli değeri vermek suretiyle gerçekleştirebiliriz. Bunun neticesinde ancak başka insanlara saygı duymamız mümkün olabilir. Yoksa öz kültür ve medeniyetinden kopmuş veya koparılmış olan milletlerin, kendilerini kaybettikleri girdaplar içerisinde başkalarının kültür ve medeniyetlerini kollamaları aslâ mümkün olamaz.

“Dinler ve kültürler arası diyalog olgusunun, son yıllarda bütün dünyada yükselen bir değer olması sevindirici bir husustur. Bu durum, tarihten gelen her türlü ayrılık ve çatışma noktalarını izale etmeye yardımcı olacağı gibi çağımızda insanlığın ortak sorunları olarak acil çözüm bekleyen açlık, yoksulluk, işsizlik, ekolojik kirlilik, doğal afetler, uyuşturucu

²⁰ Kur'an-ı Kerim, 95/04

²¹ Kur'an-ı Kerim, 6/165

madde bağımlılığı, terör vs. gibi temel sorunların çözümüne de katkıda bulunacaktır.

Bazı batı kiliselerinin dinler arası diyalogu, farklı inanç sahibi insanların birbirini tanıma ve anlama süreci olmaktan ziyade, Hıristiyan mesajını insanlara ulaştırma ve uluslar arası projelerin aracı olarak görmesi, diyalog çabalarının önünde ciddi bir sorun olarak durmaktadır. Kiliselerin Hıristiyan misyonunun yayılmasını hedefleyen bu anlayış ve tavrının, samimi diyalog çabalarını sekteye uğrattığı âşikârdır. Bununla birlikte birçok Müslüman, Hıristiyan, Yahudi, Budist vb. din mensuplarının gerçek ve samimi anlamda diyalog için uğraş verdikleri de bilinmektedir. Böyle bir diyalogun tesisi, insanlar arasındaki şiddet ve çatışma ortamının önlenmesi için faydalı olacaktır. Birbirini tanıma ve anlama süreciyle birlikte hoşgörü ve anlayışın yaygınlaşması, dünyanın daha güvenli, huzurlu ve yaşanılır olmasını sağlayacaktır ki böylesi bir hedef – yukarıda vurguladığımız gibi – İslâm'ın anlayış ve çabasıyla da örtüşmektedir²².

Netice olarak şunu söyleyebiliriz, bize indirilen Kur'an, insanların iyiliğini, barış ve birlik içinde yaşamasını, bu dünyanın yanında öbür dünyanın da dikkate alınmasını istemektedir. Bu dengeyi de sevap ve günah anlayışı ile sağlamaktadır. Allah Teâlâ son peygamberi Hz. Muhammed'e Kur'an'ı indirerek insanların her iki dünyada da mutluluğa erişmelerinin yollarını beyân etmiştir. Dolayısıyla günümüzde Kur'anî anlayış, insanların huzur ve mutluluğu için büyük önem arz etmektedir.

²² 28 Nisan - 01 Mayıs 2004 tarihleri arasında Kahire'de düzenlenen 16. Uluslararası " İslam Medeniyetinde Hoşgörü" Konferansında Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Bardakoğlu tarafından sunulan tebliğ metninden alınmıştır.

